

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשע"ט, 2019
מספר השאלון: 011271
שם התלמיד/ה: _____

עברית: לשון

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעהיים.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.
פרק א — שם המספר, אותיות השימוש ומילות היחס — 20 נקודות
פרק ב — תחביר / פרק ג — מערכת הצורות — יש לבחור באחד הפרקים — 80 נקודות
סה"כ — 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: 1. יש לקרוא את הטקסטים שבעמודים 4–7, ולענות על השאלות בגוף שאלון זה, לפי ההוראות.
2. הקפד על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.
- שים לב: בסוף הבחינה מצורפים דפי טיוטה לשימושך. אין להוסיף דפים אחרים למחברת הבחינה.
- ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק א: חובה — שם המספר, אותיות השימוש ומילות היחס

(20 נקודות)

קרא את שלוש הטקסטים שלפניך. השאלות בפרקי הלשון הן בזיקה לטקסטים.
ענה על שאלות 1–2 שלפניך.

1. (16 נקודות)

א. במשפטים שלפניך הקף את הצורה הנכונה מבין האפשרויות הנתונות.

- בְּשִׁלּוּשָׁה / בְּשִׁלְיָשִׁי / בְּשִׁלּוּשָׁה / בְּשִׁלְיָשִׁי בספטמבר בשנה שעברה נערכה הישיבה השלוש מאות חמישים וְשִׁמוֹנָה / וְשִׁמוֹנָה / וְשִׁמוֹנָה של האקדמיה ללשון העברית, ובה נקבע כי המונח "חדשות כזב" ישמש חלופה עברית למונח "פייק ניוז".
- אֶחָד / אֶחָד הקורסים החדשים שיילמדו בשנה זו באוניברסיטת חיפה יעסוק בתופעת חדשות הכזב.

ב. במשפטים שלפניך כתוב במילים את המספרים המודגשים. אין צורך לנקד.

- לאחר בדיקת 126,000 שמועות ב־6 מכוני המחקר הגדולים בעולם, נמצא כי מהירות ההפצה של ידיעה שקרית גבוהה פי 6 ממהירות ההפצה של ידיעה אמיתית.
- בטקסט מספר 2 הכותבת מציגה את 4 השיטות העיקריות לזיהוי חדשות כזב.

2. (4 נקודות)

בכל אחד מן המשפטים שלפניך הטה את מילת היחס הנתונה בהתאם למשפט.

- כלי התקשורת — היחס (כלפי) השתנה מאוד בשל ריבוי חדשות הכזב.
- האקדמיה ללשון העברית פרסמה פוסט ("רְשׁוּמָה"), ובו פנתה אל הגולשים והגולשות: "אנו מזמינים _____ (את) לאמץ את המושג החדש 'חדשות כזב' ולהפיץ אותו".

פרק ב: תחביר

(80 נקודות)

לפניך שני פרקים: פרק ב — תחביר, פרק ג — מערכת הצורות.
בחר בפרק שלמדת: בפרק ב — תחביר או בפרק ג — מערכת הצורות.
בפרק שבחרת ענה על השאלות לפי ההוראות.
ציין את שם הפרק שבחרת: _____

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות.

ענה על ארבע מן השאלות 3–7 (לכל שאלה — 20 נקודות).
שים לב: בכל שאלה שתבחר, ענה על כל הסעיפים.

3. (20 נקודות)

לפניך קטע על פי טקסט 1, ובו ארבעה משפטים.

I ב' 25 באוגוסט 1835 פורסמה בעיתון ניו-יורקי סדרה של מאמרים "מדעיים" המתארים לכאורה גילויים חדשים על החיים בירח: עטלפים דמויי אדם, שטח מאבני בזלת ועצי ירח. II ה"חדשות" מן הירח הוצגו באופן שנועד לְשׁוֹוֹת להן מידה של אמת. III בכותרת הוזכר האסטרונם המוכר ג'ון הרשל אף על פי שלא היה לו קשר לפרסום. IV המאמרים נלקחו כביכול מכתב עת מדעי, והובאו בהם נתונים כמותיים רבים.

א. משפט IV יוצא דופן מבחינת סוגו התחבירי.

(1) ציין את סוגו התחבירי של משפט IV. _____

(2) ציין את הסוג התחבירי המשותף למשפטים I–III. _____

ב. בקטע נעשה שימוש במבני משפט סבילים.

מדוע נוסח הקטע באופן הזה? _____

ג. השלם את הטבלה שלפניך: העתק מן הקטע שתי תמורות, העתק את המילה או המילים שכל תמורה ממירה, וציין את התפקיד התחבירי של המילה או המילים שהתמורה ממירה.

תמורה	המילה או המילים שהתמורה ממירה	התפקיד התחבירי של המילה או המילים שהתמורה ממירה
1		
2		

ד. (1) העתק מן הקטע את שתי המילים שתפקידן התחבירי הוא הסגר. _____

(2) ציין מהי מטרת השימוש של הכותב בהסגרים האלה. _____

4. (20 נקודות)

לפניך ארבעה פתגמים בנושא אמת ושקר.

I. שקר שנאמר לעיתים תכופות מדי נהפך לאמת. (ולדימיר איליץ' לנין)

II. שקר — אין לו רגליים. (על פי מסכת שבת, דף ק"ד)

III. עונשו של השקרן הוא שהוא אינו יכול להאמין לשום אדם. (ג'ורג' ברנרד שאו)

IV. אתה יכול לרמות כמה אנשים כל הזמן או את כל האנשים זמן מה, אולם אינך יכול לרמות את כל האנשים כל הזמן. (אברהם לינקולן)

א. שניים מן הפתגמים I–IV הם משפטים מורכבים. תחם בכל אחד מהם את הפסוקית, וציין מעל כל פסוקית שתחמת את התפקיד התחבירי שלה במשפט.

ב. בפתגמים I ו-III יש מילים שמסומנות בקו.

ציין מעל כל אחת מן המילים שמסומנות בקו את התפקיד התחבירי שלה במשפט.

ג. אחד הפתגמים I–IV מנוסח במבנה של משפט ייחוד.

המר אותו במשפט בעל מבנה רגיל (בלי חלק ייחוד). _____

ד. באחד מן הפתגמים I-IV יש חלק כולל.

(1) סמן בקו את החלק הכולל בפתגם זה.

(2) ציין את הקשר הלוגי שבחלק הכולל שסימנת. _____

5. (20 נקודות)

א. לפניך משפט מורכב.

אם הדיווח השקרי עולה בקנה אחד עם דעותיהם של הקוראים, יש סיכוי גדול שהם יאמינו לו.

(1) תחם את כל הפסוקיות במשפט, וציין מעל כל פסוקית שתחמת את התפקיד התחבירי שלה.

(2) העתק מן המשפט נשוא מורכב. _____

ב. לפניך קטע על פי טקסט 3.

"מדובר בבעיה גדולה, בעיקר מפני שהרשתות החברתיות מקילות את הפצתן של ידיעות פיקטיביות",

אומר סונדר. "יש סכנה אמיתית שהמגמה הנוכחית של פרסום חדשות כזב תגרום לאנשים להיות

ספקנים בנוגע לכל מה שהם קוראים. האמינות של הסיפורים העיתונאיים תהיה בסכנה. לכן חשוב

לנו מאוד להציע פתרון שימנע הפצה של חדשות מזויפות באינטרנט, כי בסופו של דבר חדשות אלה

פוגעות במעמד העיתונות ובתקשורת כולה".

(1) ציין מהו הקשר הלוגי השכיח בקטע. _____

(2) הקף בקטע שלוש מילים (או צירופים) המעידות על קשר זה.

(3) כתוב על פי הקטע שלושה משפטים פשוטים שכל אחד מהם יבטא תוצאה של פרסום חדשות כזב.

- _____
- _____
- _____

6. (20 נקודות)

א. לפניך שלוש כותרות של ידיעות.

I. המלחמה בפייק ניוז: פייסבוק תפיק מהדורות חדשות משלה

II. כך קִשְׁלָה "טוויטר" במלחמתה בחדשות כזב

III. האיחוד האירופי: הצעה למאבק בחדשות כזב לקראת הבחירות

(1) המר את שני חלקי כותרת I במשפט שתהיה בו פסוקית תכלית מצומצמת. _____

(2) המר את כותרת II במשפט שבו הצירוף "חדשות כזב" יהיה חלק ייחוד. _____

(3) המר את שני חלקי כותרת III במשפט אחד. _____

ב. לפניך שני משפטים דו־משמעיים. בנוגע לכל אחד מן המשפטים כתוב שאלה, שבאמצעותה יהיה ברור מהי הדו־משמעות במשפט.

I. פוטר עוזרו האישי של הפוליטיקאי שהפיץ שקרים ברשת. _____

II. רק לאחר חקירת העיתונאי יוחלט אם להסיר את הכתבה. _____

7. (20 נקודות)

א. לפניך שתי קבוצות של משפטים. בכל קבוצה הקף את מספרו של המשפט התקין.

קבוצה 1

- I. פייסבוק מחקה חשבונות מזויפים, שמפעיליהן ניסו לשנות ולהשפיע על השיח הציבורי.
- II. פייסבוק מחקה חשבונות מזויפים, שמפעיליהם ניסו לשנות ולהשפיע על השיח הציבורי.
- III. פייסבוק מחקה חשבונות מזויפים, שמפעיליהם ניסו לשנות את השיח הציבורי ולהשפיע עליו.
- IV. פייסבוק מחקה חשבונות מזויפים, שמפעיליהן ניסו לשנות את השיח הציבורי ולהשפיע עליו.

קבוצה 2

- I. במידה ויוכח שהמועמד ניצח בבחירות בגלל החדשות כזב שהפיץ בנוגע למתנגדיו, יתקיימו בחירות חוזרות.
- II. אם יוכח שהמועמד ניצח בבחירות בגלל חדשות הכזב שהפיץ בנוגע למתנגדיו, יתקיימו בחירות חוזרות.
- III. במידה ויוכח שהמועמד ניצח בבחירות בגלל חדשות הכזב שהפיץ בנוגע למתנגדיו, יתקיימו בחירות חוזרות.
- IV. אם יוכח שהמועמד ניצח בבחירות בגלל החדשות כזב שהפיץ בנוגע למתנגדיו, יתקיימו בחירות חוזרות.

ב. בחר באחד מן השיבושים התחביריים שבקבוצות 1–2 שבסעיף א, והסבר במונחים תחביריים מדוע הוא שגוי.

השיבוש: _____ ההסבר: _____

ג. לפניך קטע שהושמטו ממנו סימני הפיסוק.

בעקבות הביקורת הנוקבת שספגה פייסבוק בנוגע למתן במה חופשית לחדשות כזב אמר מארק צוקרברג מייסד הרשת החברתית יש לנו אחריות גדולה יותר מאשר רק לבנות טכנולוגיה שדרכה זורם מידע לדברי צוקרברג יינקטו צעדי ייעול כדי להגביל את פרסום החדשות הכוזבות בפייסבוק הוא ציין גם כי פייסבוק החלה לשתף פעולה עם סוכנות ידיעות המתמחה באיתור ידיעות מזויפות כדי לצמצם עד כמה שאפשר את תפוצתן ברשת

(1) פסק את הקטע במקומות המתאימים לכך. סימני הפיסוק שעליך להוסיף הם: פסיק, נקודה,

מירכאות, נקודתיים. הקפד לפסק באופן ברור ובולט.

(2) בחר בשני סימני פיסוק שונים שהוספת, והסבר את הסיבה התחבירית להוספת כל אחד מהם.

פרק ג: מערכת הצורות

(80 נקודות)

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות.

ענה על ארבע מן השאלות 8–12 (לכל שאלה — 20 נקודות).

שים לב: בכל שאלה שתבחר, ענה על כל הסעיפים.

8. (20 נקודות)

לפניך קטע על פי טקסט 1, ובו מילים מודגשות.

I המונח "חדשות כזב" כולל קשת רחבה של הטעיות ובדיות. באחת מן הכתבות הידועות לשמחה II פורסם כי יש חיים על הירח. "החדשות מהירח" הצגו באופן שנועד לשוות להן מדה של אמת. III המאמרים נלקחו כביכול מכתב עת מדעי, הובאו בהם נתונים כמותיים רבים, ובצידם תיאור של הטלסקופ IV ששימש לגלוי.

א. במה המילים הטעיות, בדיות (שורה I) נבדלות זו מזו? הקף את התשובה הנכונה.

בגזרה, במשקל, בסוג הצורן הסופי, בחלק הדיבור

ב. ציין את השורש ואת הבניין של כל אחד מן הפעלים שלפניך.

ידועות (שורה I): השורש _____ הבניין _____

נועד (שורה II): השורש _____ הבניין _____

ג. • ציין את הבניין של שם הפועל לשוות (שורה II). _____

• כתוב פועל בבניין הפעיל שנגזר מן השורש של לשוות. _____

• כתוב פועל בבניין התפעל שנגזר מן השורש של לשוות. _____

ד. בכל אחת מן המילים: הצגו, מדה (שורה II) יש דגש המציין עיצור חסר. ציין ליד כל מילה את העיצור

החסר בה.

הצגו: העיצור החסר _____

מדה: העיצור החסר _____

ה. לפניך זוגות של מילים. הקף את הזוג ששתי המילים שבו שייכות לאותה הגזרה של המילה גלוי (שורה

IV).

• פנוי, מלוי

• עשוי, רצוי

• נשוי, שגוי

• מצוי, קרוי

ו. אחת מן המילים המודגשות בקטע שבראש השאלה מסתיימת בצורן גזירה.

הקף את המילה, וציין את משמעות הצורן הסופי שבמילה. _____

9. (20 נקודות)

א. לפניך משפט על פי טקסט 3.

כשמנהיג כלשהו מזכיר את המושג "פייק ניוז" הוא מתכוון למאמרי דעה המנוגדים לעמדה שלו, לחדשות שלדבריו הן חדשות מוטות.

(1) ציין את הבניין של כל אחת מן המילים שלפניך.

מנגדים _____, מטות _____

(2) כתוב שני שמות פעולה מן השורש של המילה מטות, לפי ההנחיות האלה:

שם פעולה בבניין קל _____

שם פעולה בבניין הפעיל _____

(3) • מבין זוגות המילים שלפניך, הקף את שני הזוגות שהשורש של שתי המילים בהם זהה.

הנגדה, הגדה

הנגנה, הגנה

אוכל, אוכל

השיר, הנשיר

• העתק כל אחת מן המילים שבזוגות שלא הקפת, וציין את השורש של כל מילה.

(4) העתק מן המשפט שבראש סעיף א צורת בינוני המשמשת בתפקיד שם עצם. _____

ב. לפניך ארבעה צירופים, ובכל אחד מהם מילה מודגשת.

נשיאות ארצות הברית; משוא פנים (ותרנות וסלחנות, אפליה לטובה של אחד הצדדים);

נשוא פנים (נכבד, חשוב); משא להערצה

הקף את המשפט שהנאמר בו נכון:

• כל ארבע המילים המודגשות נוצרו באותה דרך תצורה.

• כל ארבע המילים המודגשות נגזרו מאותו השורש.

• כל ארבע המילים המודגשות הן צורות בינוני.

• כל ארבע המילים המודגשות בצירופים שייכות לאותו חלק דיבור.

10. (20 נקודות)

- א.** לפניך ידיעת הבהרה שפורסמה במרשתת, ובה מילים מודגשות.
- בכל הקשור להודעה שהופצה אמש, הקוראת לתושבי ירושלים להתכונן לסערה, אפשר להירגע: מדובר ב"פייק ניוז". להלן התגובה של דוברות עיריית ירושלים: "את ההודעה שהופצה ברשתות החברתיות לא פרסמה עיריית ירושלים, ועל פי התחזית לא צפויה סערה בירושלים בסוף השבוע הקרוב".
- (1) מבין המילים המודגשות בידיעה, העתק שלוש מילים מגזרת ע"ו. _____ , _____ , _____
- (2) מבין המילים המודגשות בידיעה, העתק מילה אחת מגזרת נחי פ"ו. _____
- (3) כתוב פועל בבניין נפעל, בזמן עבר ובגוף נסתר מאותו השורש של הפועל צפויה. _____
- (4) לפניך חמש מילים: תחזית, תחזיה, חזאי, חזיה, מתחזה
- הקף את המילה שהשורש שלה הוא תנייני.
 - ענה על השאלות שלפניך בנוגע למילה שהקפת:
- ציין את השורש התנייני של המילה. _____
- ציין את שם העצם שממנו נגזר השורש התנייני. _____
- ציין את השורש הראשוני של המילה. _____
- ב.** לפניך דברים שנשא יושב ראש של מועצת תלמידים באחד מבתי הספר, בתום סדנה שעסקה בהתנהגות בטוחה ברשת. בדבריו של יושב ראש המועצה הודגשו פעלים הפותחים באות מ"ם.
- בפעלים שהודגשו נקד את המ"ם המוספית, כדי לשקף את ההגייה הנכונה שלה. בחר את הניקוד מבין האפשרויות: מ או מ. הקפד לנקד באופן ברור ובולט.
- כל אחד מכיר את תופעת המסרונים, בעיקר מסרונים פרסומת, הנשלחים אל הטלפונים הניידים שלנו בלי הסכמתנו. תופעה זו היא מטריד מעיק, ולכן חשוב לדעת להתמודד איתה. אני משיב על מסרונים ממספר לא מזוהה, ואם אפשר, אני מסיר את שמי מרשימות התפוצה. אני מציע לכם להיות ערים לכך ולנהוג כמוני. כיום גם החוק מגן עלינו מפני תופעה זו, וקובע כי משלוח מסרונים כאלה הוא עבירה פלילית.

11. (20 נקודות)

א. לפניך שלוש הנחיות I–III לזיהוי חדשות כזב.

בכל הנחיה הודגשו מילה או מילים. ענה על השאלות שלאחר כל הנחיה.
ההנחיות:

I. בָּרְרוּ מיהו המחבר.

• כיצד יש להגות את צורת העבר בגוף נסתר של הפועל בָּרְרוּ? הקף את התשובה הנכונה.

בָּרַר / בָּרַר

II. שִׁימוּ לב לכותרת. בָּדְקוּ אם היא קשורה לתוכן הידיעה או אם היא מְגֻזָּמֶת, דְּרָמָטִית, מְעַצְבֶּנֶת במיוחד או לא רְאֵלִית.

• ציין את השורש, את הבניין ואת שם הפועל של הפועל שִׁימוּ.

שורש _____ בניין _____ שם הפועל _____

• מבין המילים המודגשות בהנחיה II, העתק את שני שמות התואר שהם בצורת בינוני, וציין את הבניין של כל אחד מהם.

• ציין שתי נקודות דמיון בתצורתם של שמות התואר המודגשים האחרים שבהנחיה II.

III. אם הידיעה מופרכת, בָּדְקוּ אם היא פורסמה באתר סאטירי.

• כיצד יש לקרוא את המילה מופרכת? הקף את התשובה הנכונה.

מְפָרֶכֶת / מְפָרֶכֶת

• נמק את תשובתך. _____

ב. בהנחיות I–III שלעיל משמשים הפעלים: בָּרְרוּ, שִׁימוּ, בָּדְקוּ, בָּדְקוּ.

(1) ציין את הזמן (הדרך) של פעלים אלה. _____

(2) בעברית יש דרכים נוספות לניסוח הנחיות. לפניך ההנחיה: בָּרְרוּ מיהו המחבר.

נסח הנחיה זו בדרך אחרת. _____

12. (20 נקודות)

א. לפניך שלוש מילים שיש להן שורש משותף.

• דָּבָה — אשמת שקר, דברי שקר הנאמרים על משהו בכוונה להזיק לו.

• לְדוֹבֵב — להביא אדם לידי דיבור.

• לְדַבֵּב (בתחום הקולנוע) — לתרגם פס קול של סרט תוך התאמת התרגום לתנועות השפתיים של הגיבורים.

(1) ציין את השורש המשותף לשלוש המילים. _____

(2) ציין את הבניין המשותף לשני שמות הפועל לְדוֹבֵב, לְדַבֵּב. _____

(3) השלם את המשפט שלפניך.

שם הפועל לְדוֹבֵב נוטה על דרך גזרת _____, ואילו שם הפועל לְדַבֵּב נוטה על דרך גזרת _____.

ב. לפניך משפטים ובהם מילים מודגשות.

- בקרוב אזם תוכנית חדשה לפיתוח חשיבה ביקורתית.
- המורדים זָמְמוּ לתפוס את השלטון.
- ברגע האחרון סיכלה המשטרה מְזִמָּה של ארגון פשע לפרוץ לאחד הבנקים.
- זהו מִיָּזָם חדש בבתי הספר בצפון הארץ.

בטבלה שלפניך מייין את המילים המודגשות לשתי קבוצות לפי השורש, וציין בראש כל עמודה את השורש של המילים שבה.

ג. לפניך ארבע מילים הקרובות במשמעותן ומבטאות תכונה.

עָרוֹם, רָמָאִי, תַּכְסִּיסָן, נוֹכֵל

(1) מבין ארבע המילים הקף את המילה שנוצרה בדרך של בסיס וצורן סופי.

(2) מהי דרך התצורה המשותפת לשלוש המילים האחרות? _____

(3) • מבין שלוש המילים האחרות איזו מילה אינה צורת בינוני? _____

• ציין את משקלה _____

נספח 1 – מאמרים

טקסט 1

"חדשות כזב": קיצור תולדות ה"פייק ניוז"

הגר בוחבוט

האקדמיה ללשון העברית אישרה את החלופה העברית "חדשות כזב" לאחד הביטויים הלועזיים השגורים ביותר בשנים האחרונות – "פייק ניוז". אבל חדשות כזב היו כאן זמן רב לפני הרשתות החברתיות ולפני אתרי האינטרנט המפובריקים. מה השתנה מאז?

ב-25 באוגוסט 1835 פורסם אחד מן "הברווזים העיתונאיים"⁽¹⁾ הידועים לשמצה עד היום: תחת הכותרת "תגליות אסטרונומיות שגילה לאחרונה סר ג'ון הרשל" פרסם עיתון ניו-יורקי סדרה של מאמרים "מדעיים", המתארים לכאורה גילויים חדשים על החיים בירח: עטלפים דמויי אדם, קרקע עשויה אבני בזלת ועליה פרחים אדומים, עצי ירח ותיאורים מופרכים נוספים.

ה"חדשות" מהירח הוצגו באופן שנועד לשוות להן מידה של אמת. שמו של האסטרונום המוכר ג'ון הרשל כיכב בכותרת אף על פי שלא היה לו קשר לפרסום, המאמרים הוצגו כאילו נלקחו מכתב עת מדעי, הובאו בהם נתונים כמותיים רבים ובצידם תיאור של הטלסקופ ששימש לגילוי. כל אלה העניקו לקוראים תחושת ודאות באשר לאמינות הפרסום, והחדשות הופצו במהרה – תחילה בארצות הברית, ולאחר מכן גם באירופה. עד לסגירת העיתון בשנות החמישים של המאה ה-20 לא פורסמה בו התנצלות על הפרסום השקרי.

המונח "חדשות כזב" כולל קשת רחבה של הטעיות וכדויות – כתבות שהן המצאה מוחלטת, שינויים מגמתיים של חלקים מסוימים בכתבה וכתבות שהן סאטירה מוחלטת, אבל כזאת שהקוראים אינם חשים בה אלא רואים בה ידיעה אמיתית. אולם הטכנולוגיה הוסיפה נדבך לחדשות הכזב: היא הפכה אותן לוויראליות (נפוצות במהירות).

המנגנונים של הרשתות החברתיות תוכננו להפיץ מידע בתפוצה רחבה ככל האפשר. באמצעות שיתוף מהיר, הפצה של קישורים ומעבר מהיר בין פלטפורמות המשתמשים נהנים מזמינות גבוהה של מידע על כל סוגיו. ברשתות החברתיות המשתמשים נחשפים לסיפורים שחבריהם קראו ושיתפו (מכיוון שהאצבע קלה על כפתור השיתוף), וקשה לדעת מה מגיע ממקור חדשות אמין, ומה המצאה מוחלטת. יש המייחסים להפצתן הנרחבת של חדשות כזב באמצעות ענקיות הטכנולוגיה השפעה על אירועים פוליטיים, כגון הבחירות לנשיאות ארצות הברית, משאל העם בנוגע ל"ברקזיט"⁽²⁾ בבריטניה או הבחירות לנשיאות צרפת.

בזמן האחרון נעשה שימוש מגמתי במושג "חדשות כזב" בכל פעם שמנהיג כלשהו מנסה להדוף ביקורת המופנית כלפיו. מנהיגים מאשימים בעקביות גופי תקשורת ומדיה בהפצת "פייק ניוז" כאשר מתפרסם סיפור חדשותי שאינו תואם את עמדותיהם, ובכך הם מערערים את הלגיטימיות של גופים אלה.

25 | חדשות כזב מופצות כמובן גם בטלפונים החכמים. יישומון המסרים הפופולרי "ואטסאפ" נאלץ לשנות את האופן שבו מוצגות הודעות מועברות, לאחר שבהודו הובילו ידיעות כוזבות על חוטפי ילדים למקרי אלימות מזעזעים בקרב אזרחים.

ענקיות הטכנולוגיה נמצאות היום במרכזו של קרב על האמת: הן מואשמות בצנזורה ובהשתקה מצד אחד, ובאוזלת יד מצד אחר. הן מצידן מציגות יוזמות שונות שנועדו לסייע למשתמש להפגין מידה של ספקנות וביקורת על תכנים שמופצים ברשת. אחרי הכול, המפתח להתמודדות עם חדשות הכזב הוא בחינוך לאוריינות דיגיטלית.⁽³⁾

(1) ברווז עיתונאי — כינוי לידיעה עיתונאית שאינה מבוססת על עובדות.

(2) ברקזיט — פרישת בריטניה מהאיחוד האירופי

(3) אוריינות דיגיטלית — היכולת של האדם להבין את סביבת המחשב והאינטרנט ולהשתמש בה נכון תוך הקפדה על כללי התנהגות; פיתוח כישורי חשיבה ביקורתית ויכולת מציאת מידע, הערכתו והבנתו. האוריינות הדיגיטלית מאפשרת לאדם לנצל ביעילות את יתרונות הטכנולוגיה ולהישמר מסכנות אפשריות.

מעובד על פי ה' בוחוט, "חדשות כזב: קיצור תולדות ה'פייק ניוז'", מאתר [ynet](https://www.ynet.co.il), 8 באוקטובר 2018.

טקסט 2

4 שיטות בדוקות לזיהוי "פייק ניוז"

אביטל לב

הדרך שבה אנו צורכים מידע השתנתה מרגע כניסתו של האינטרנט לחיינו. המידע, שבעבר היה מגיע אלינו מן העיתון או ממבוקי החדשות ברדיו ובטלוויזיה בשעות קבועות, מגיע היום בזמן אמת ממגוון עצום של מקורות — מאתרי חדשות גדולים וממוסדים, אך גם מבלוגים פרטיים ומאתרים של חברות מסחריות, מפוליטיקאים ומן המדיה החברתית.

5 | עם הצריכה האינסופית של המידע, גם ייצור המידע והפצתו נעשים קלים יותר, במיוחד בזכות המדיה החברתית. אולם ברשתות החברתיות, שלא כמו באתרי החדשות הממוסדים, רמת הפיקוח על איכות התוכן ואמינותו נמוכה מאוד. אמינותם של חלק מהתכנים המופצים כיום ברשת מפוקפקת, וחלקם כוזבים ומטעים. על המצע הזה צמחה התופעה המקוונת הבולטת והמטרידה: חדשות כזב.

חדשות כזב הן חדשות מזויפות שמופצות במכוון לשם השגת רווח כלשהו. הרווח יכול להיות כלכלי, פוליטי, חברתי או תדמיתי. השיתוף ברשתות החברתיות מאפשר לידיעות שקריות להתפשט ולהפוך לוויראליות בקצב שאי אפשר לרסן אותו. הן זוכות לשיתופים, לצפיות ולאזכורים רבים. היקף הידיעות המזויפות הולך וגדל, והן מחלחלות לכל תחום — פוליטיקה, כלכלה, ספורט, ביטחון ועוד.

שנת 2016 הייתה שעתן הגדולה של חדשות הכזב. הן השפיעו על המאורעות הגדולים של השנה, למשל על מערכת הבחירות בארצות הברית ועל הברקזיט בבריטניה: ככל שגבר המתח בין המחנות

15 | היריבים, התרבו הידיעות הכוזבות על שני הצדדים.

על אף תפוצתן הנרחבת של חדשות כזב ומראית העין של ידיעה אמיתית, אפשר בהחלט לזהות אותן, או לפחות לחשוך בנכונותן. כדי לעשות זאת מספיקים חשיבה ביקורתית ושיקול דעת. בידיעות כוזבות יהיו בדרך כלל כמה תמרורי אזהרה, שאפשר לסווג אותם לארבע קטגוריות עיקריות: מקור הידיעה, זהות המחבר, כותרת הידיעה ותוכן הידיעה.

20 **מקור הידיעה:** בדקו אם הידיעה פורסמה באתר חדשות מהימן, בררו את פרטי האתר, מי מפעיל אותו, מהי מטרתו, מהי היסטוריית הפרסומים שלו. כמו כן כדאי לבדוק אם האתר אינו מנסה להתחזות באמצעות שמו לאתר חדשות, למשל BGG במקום BBC.

המחבר: בררו באמצעות מנועי החיפוש את זהותו של כותב הידיעה ואת פרסומיו בעבר.

הכותרת: בדקו את הקשר של כותרת הידיעה לתוכנה. שימו לב אם הכותרת דרמטית, מפחידה, מעצבנת במיוחד, לא ריאלית או אפוקליפטית. כל אלה הם תמרורי אזהרה שאמורים לעורר בכם ספק.

תוכן הידיעה: בדקו אם התוכן הגיוני ואינו מצחיק מדי או מעניין באופן מחשיך; בדקו אם יש בידיעה קישורים למקורות תומכים מהימנים ואם הידיעה מופיעה באתרים גדולים ומהימנים. כמו כן בדקו את תאריך פרסום הידיעה ואם יש הסתייגויות בנוגע לאחריות לאמיתות הפרטים.

צריכת מידע מהרשת נהייתה חלק בלתי נפרד מהחיים שלנו, אך בצד התרומה האדירה של המידע החיוני שאנחנו מפיקים מהאינטרנט, גם החדשות המסולפות הן כיום חלק מן ה"חבילה". אולם החדשות הטובות הן שכל אדם יכול לזהות את הידיעות הכוזבות באמצעות קריאה ביקורתית ותשומת לב לפרטים. נדרשים רק ערנות ותרגול.

מעובד על פי א' לב, "4 שיטות בדוקות לזיהוי 'פייק ניוז'", מאתר חורים ברשת, 4 באפריל 2017.

טקסט 3

שני פרופסורים אמריקאים ינסו לנצח את ה"פייק ניוז"

צח יוקד

בעת האחרונה החליטו בפייסבוק לטפל ברצינות בבעיית חדשות הכוזב בעקבות הביקורת הנוקבת שספגה הרשת החברתית בנוגע למתן במה חופשית לכל מיני מפריחי שמועות ומפיצי קונספירציות בבחירות האחרונות לנשיאות ארצות הברית. בין השאר השיקה הרשת החברתית פלטפורמה מיוחדת שמאפשרת לגולשים להתריע בזמן אמת על ידיעות וסיפורים שנראים לא אמינים או בעלי אופי פוגעני.

5 גם בחברת גוגל נקטו לאחרונה שורה של צעדי התייעלות דומים, למשל סימון ידיעות מזויפות והקמת צוות מיוחד לאיתור של תוצאות חיפוש בעייתיות ולהסרתן.

כעת מצטרף למאבק גם הממשל האמריקאי, והוא הודיע כי ייתן מענק ראשון מסוגו למי שיפתח מנגנון מיוחד לזיהוי חדשות כזב ולהזהרת הגולשים מפניהן. המענק, בסך 300 אלף דולר, ניתן לשני פרופסורים מאוניברסיטה בפנסילבניה: הפרופסור דונגוון לי והפרופסור ס' שיאם סונדר.

10 | בריאיון למוסף "הארץ", ימים ספורים לאחר ההודעה על קבלת המענק היוקרתי, אמר סונדר: "מדובר בבעיה גדולה, בעיקר מפני שהרשתות החברתיות מקילות את הפצתן של ידיעות פיקטיביות, ואין בהן מערך בקרה כמו למשל בעיתונות המודפסת. יש סכנה אמיתית שהמגמה הנוכחית של פרסום חדשות כזב תגרום לאנשים להיות ספקנים בנוגע לכל מה שהם קוראים, שהאמינות של הסיפורים העיתונאיים תהיה בסכנה. אנשים עלולים לפתח דפוס חשיבה שהכול הוא 'פייק ניוז' אחד גדול'. לכן חשוב לנו מאוד להציע פתרון שימנע הפצה של חדשות מזויפות | באינטרנט, כי בסופו של דבר חדשות אלה פוגעות במעמד העיתונות ובתקשורת כולה".

סונדר אינו מסתיר את האי-נוחות שהוא חש לנוכח השימוש שעושים מנהיגים במונח "פייק ניוז". "הכוונה שלהם במונח 'פייק ניוז' שונה מן הכוונה שלנו כשאנחנו משתמשים במונח זה. כשמנהיג כלשהו אומר 'פייק ניוז' הוא מתכוון לביקורת, למאמרי דעה שמנוגדים לעמדה שלו, לחדשות שאינן אובייקטיביות לפי הגדרתו. אבל אינך יכול לקרוא לכתבות המנוגדות לעמדות הפוליטיות שלך או מבקרות אותך 'פייק ניוז'. אלו שני דברים שונים לחלוטין. כשאנחנו מדברים על 'פייק ניוז' אנחנו מתכוונים לדיווחים שקריים מבחינת העובדות, לסיפור שקרי, לא לדעות או לעמדות פוליטיות ולא לדרך שבה מתואר פוליטיקאי כזה או אחר".

באילו מקרים אנשים נוטים להאמין לפייק ניוז?

"אנשים נוטים להאמין לדיווחים שמאששים את הדעות המקוריות שלהם, שנותנים תוקף לעמדות שלהם. אם הדיווח השקרי עולה בקנה אחד עם העמדה של אותם אנשים, יש סיכוי גדול שהם יאמינו לו. במקרים שבהם אין לאנשים עמדה ראשונית או דעה בנושא, הם ייטו להאמין לדיווחים לפי מה שאני מכנה 'חוק העדר'. כלומר הם יאמינו לסיפורים שיש להם הרבה תגובות וזכו לשיתופים רבים באינטרנט".

אנחנו יודעים שהחברות פייסבוק וגוגל כבר פועלות לצמצם את היקף תופעת הפייק ניוז באינטרנט. במה שונה הפתרון שלכם?

"המהלכים של פייסבוק וגוגל הם בהחלט התחלה טובה, אך הם אינם מספקים. שתי החברות מסתמכות בעיקר על אנשים — על צוותים שמנסים לאתר חדשות כזב ולהסירן מן האינטרנט. אלא שכל שהמאמץ שלהם לחסום את הפייק ניוז יגבר, כך תתקדם גם הטכנולוגיה של מפיצי הפייק ניוז, לכן דרוש פתרון טכנולוגי ולא פתרון המבוסס על כוח אדם. המטרה שלנו היא לבנות מנגנון שיאפשר לתוכנה לזהות אם מדובר בפייק ניוז. בבניית מנגנון זה אנחנו בוחנים את הקריטריונים האלה: אם יש לידיעה מקור אמין או לא, אם האדם שפרסם את הידיעה פרסם גם כתבות אחרות במקומות אחרים, אם אוצר המילים בידיעה אופייני לחדשות מזויפות, מה הן הפרסומות הנלוות לידיעה, ואם הסיפור פורסם רק ברשתות החברתיות או גם בתקשורת המרכזית".

כיצד ייושם הפתרון שלכם? האם ייעלמו לנו אותן חדשות מן המסכים או ייחסם בפנינו הקישור אליהן?

"המטרה שלנו כאמור היא ליצור מערך שלם שיוכל לאתר פייק ניוז ולקבוע בסבירות גבוהה מה הסיכוי שסיפור מסוים הוא מזויף. למשל ייתכן שבצד ידיעה שנקרא ייכתב שקיימת סבירות של 80% שהיא מזויפת. אנחנו מקווים שכשנציע פתרון טכני יעיל ואמין, הרשתות החברתיות שכיום מתבססות על כוח אדם כדי לאתר פייק ניוז, ישתמשו בפלטפורמה שלנו לסינון ראשוני. אפשרות שנייה היא הורדת התוכנה שלנו לטלפון הנייד כמו שמורידים אפליקציה".

מעובד על פי צ' יוקד, "שני פרופסורים אמריקאים ינסו לנצח את ה'פייק ניוז'", מאתר הארץ, 29 בנובמבר 2017.

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon